

מחווון לשאלון בהיסטוריה, קיץ תש"ף, מס' 022282

הנחיות כלליות:

- * ההנחיות למעריכים במחווון זה מיועדות לבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווון לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות.
- * אם התלמיד משיב תשובה שאינה במחווון ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק בספרים ולהתייעץ לפי הצורך עם מעריך בכיר. כל זאת כדי להבטיח שיינתן ניקוד הולם על תשובות נכונות.
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים ובבדיקה במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות, אך לא הפריד בין מטלות כפי שנדרש בשאלה, יש לקבל את התשובה, ואין להפחית נקודות.
- * ההנחיות במחווון מנוסחות בלשון זכר, ומכוונות למעריכים ולמעריכות כאחד.

תזכורת: הגדרות למטלות בבחינה

- * **הצג/תאר** – הצגה/תיאור של התופעה, הפעולה, האירוע או התהליך הנדרשים בשאלה, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם או את התוצאות/ההשפעות שלהם.
זהו מעין "צילום תמונת מצב" (מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום).
- * **הסבר** – הבהרה, פירוש של העניין המבוקש; סיבות/גורמים שהביאו לתהליך/לפעולה/לאירוע; תוצאות/השפעות של העניין המבוקש.
- * **השווה** – יש להשוות בין שני עניינים מבוקשים, על פי קריטריונים, ולהבהיר את הדומה ואת השונה בכל אחד מן הקריטריונים שהוצעו.
- * **הדגם** – הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש (יש להביא דוגמה מפורטת, ואין להסתפק בהכללה).

ספרי הלימוד המאושרים (המפורטים במראי המקומות לכל שאלה, מסודרים בסדר אל"ף-בי"ת של שמות הוצאות הספרים)

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

1. י' משעול, **נאציזם, מלחמה ושואה**, היי סקול, 2014 (להלן היי סקול).
2. מ' בר הלל, ש' ענבר, **נאציזם ושואה**, לילך, 2010 (להלן לילך).
3. ק' אביאלי-טביביאן, **מסעות בזמן – משלום למלחמה ולשואה**, מט"ח, 2009 (להלן מט"ח).
4. א' נווה, נ' ורד, ד' שחר, **טוטליטריות ושואה**, רכס, 2009 (להלן רכס).
5. י' גוטמן, **טוטליטריות ושואה**, מרכז זלמן שזר, 2009 (להלן שזר).

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה פרק ראשון

יש לענות על אחת מן השאלות 1-3.

1. מקור – המעבר מדמוקרטיה למשטר נאצי

א. כיצד באים לידי ביטוי בכרזה האמצעים שבהם השתמשו הנאצים כדי לשכנע את העם בגרמניה לתמוך בהם:

- הנאצים ניצלו את המצוקה הקשה של ההמונים בעקבות המשבר הכלכלי המתמשך, המיתון והאבטלה והבטיחו לשקם את הכלכלה ולחלץ את גרמניה ממצבה הקשה. בכרזה: הסיסמה המבטיחה "עבודה לחם וחירות" מובלטת באדום בראש הכרזה; הדמות של הגרמני הארי האוחז שק עם זרעים לזריעה.
- הנאצים הציגו חזון אידיאלי שלפיו יקום עם גרמני חדש משופר ומאוחד, עם אדונים טהור גזע. חזון זה העניק תקווה לעתיד טוב יותר, נתן תחושה של עוצמה וביטחון וחזק את הגאווה הלאומית. בכרזה: מוצגת דמות בעלת חזות ארית מובהקת המייצגת את "האדם החדש" – בלונדיני, חסון, בעל מראה בריא, קשור לאדמתו, עמידתו גאה ומשדרת עוצמה.
- הנאצים הבטיחו לשחרר את העם הגרמני מן ההגבלות המשפילות של חוזה ורסאי; מן המשטר הבוגדני והכושל של הרפובליקה ויימאר. בכרזה: הסיסמה מבטיחה "חירות".

גורמים נוספים שסייעו לעליית הנאצים לשלטון:

- ערכי הדמוקרטיה לא היו מושרשים בעם הגרמני.
- שכבות חברתיות מרכזיות בעם לא תמכו במשטר הדמוקרטי של הרפובליקה (חוגי צבא, אצולת קרקעות, אנשי כנסייה, אליטות אינטלקטואליות) וקבוצות מימין ומשמאל עוררו מהומות וגרמו לתסיסה כדי להפיל את המשטר.
- חולשת המערכת הפוליטית: משבר פוליטי מתמשך (שנבע מחוסר יכולת של הממשלות להתמודד עם המשבר הכלכלי ומפיצול רב בין המפלגות) ואופוזיציה חלשה מול המפלגה הנאצית (מפלגות שמאל לא מלוכדות ומפלגות מרכז הססניות).
- המפלגה הנאצית הצטיירה כחלופה סבירה לשלטון בגלל הפחד מפני התחזקות הקומוניסטים והחשש מהשתלטותם.
- היטלר נתן מענה לכמיהה של ההמונים למנהיג חזק וסמכותי שיושיע את העם הגרמני ויחלץ אותו מן המשבר (החברתי, הכלכלי והפוליטי) שהמדינה נמצאה בו.
- המפלגה הנאצית הייתה מאורגנת היטב: בעלת מנגנון תעמולה משוכלל, יחידות להפעלת כוח (כוחות ס"א), תנועות נוער, ארגון מורים, ארגון נשים, ארגון "חזית העבודה".
- נוכחות בולטת של המפלגה הנאצית: הנאצים יזמו פעילות ראוותנית ברחוב, יצרו פרובוקציות בכינוסים של מפלגות אחרות.
- פעילויות חוזרות ונשנות של חברי המפלגה הנאצית ברייכסטאג שביזו את הדמוקרטיה לא זכו לתגובה (לבישת מדים נאציים בשיבות, הצדעה במועל יד, יציאה מאולם הרייכסטאג בצעידה צבאית נאצית ועוד).
- כאשר התחזקה התמיכה במפלגה הנאצית, סירב היטלר להצטרף לממשלה קואליציונית אלא אם תובטח לו משרת הקנצלר.

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 64, 73-86; לילך, עמ' 111, 116-117, 119, 121-122; מט"ח, עמ' 92, 95-96, 103,

108-115; רכס, עמ' 100-109, 115-120; שזר, עמ' 86-87, 98-99, 103-105.

ב. מדוע התנגדו הנאצים לדמוקרטיה:

הערכים והרעיונות שבבסיס הדמוקרטיה עומדים בסתירה לאידאולוגיה הנאצית:

- על פי האידאולוגיה הנאצית הפרט נועד לשרת את המדינה, את העם ואת המנהיג. על פי התפיסה הדמוקרטית המדינה נוסדה כדי לשרת את האדם וכדי לסייע לו לממש את יכולותיו.
- על פי האידאולוגיה הנאצית צורכי האומה וחיזוקה עומדים מעל כל זכות של יחיד. בדמוקרטיה זכויות האדם הן ערך יסודי וטבעי ואין לשלטון זכות לפגוע בהן.
- על פי האידאולוגיה הנאצית הפיהרר הוא כל יכול. הוא מכריע ומקבל החלטות בעבור העם. בדמוקרטיה הכרעת הרוב היא אמצעי מרכזי לקבלת החלטות.
- באידאולוגיה הנאצית המנהיג (הפיהרר) קובע את החוק. בדמוקרטיה כולם שווים בפני החוק.

צעדים שנקטו הנאצים בשנים 1933-1935 כדי לבטל את הדמוקרטיה:

- הוצאת "צווי חירום להגנת העם והמדינה" — ביטול חירויות הפרט.
  - חקיקת חוק ההסמכה
  - החוק ביטל את המהות של שלטון העם — נציגי העם ברייכסטג לא יכלו יותר לחוקק חוקים, למנוע שינויים בחוקה, לפקח על מדיניות הרשות המבצעת באמצעות פיקוח על תקציב.
  - עם העברת סמכויות החקיקה לידי הרשות המבצעת בוטל עקרון הפרדת הרשויות.
  - החוק העניק להיטלר סמכות לחוקק חוקים בניגוד לחוקה.
  - הרייכסטג נהפך לחותמת גומי של החלטות הממשלה.
  - חקיקת החוק להגנת אחדות המפלגה והרייך (1933) — התיר את קיומה של מפלגה אחת בלבד — המפלגה הנאצית; חיסל את האפשרות של החלפת ממשלה בדרכי שלום ואת האפשרות של יריבות פוליטית.
  - חקיקת החוק להשבת הפקידות המקצועית על כנה — יצרה אפליה.
  - חקיקת החוק לשיקום הרייך (1934) — ביטול סמכויות הפרלמנטים המקומיים.
  - איחוד משרת הנשיא עם הקנצלר (1934) — היטלר הפך לשליט יחיד כל יכול.
  - פעולות של האס־אה — הפרת הסדר באספות של מפלגות יריבות ונקיטת אמצעים אלימים לנטרול יריבים פוליטיים.
  - פעולות של האס־אס והקמת הגסטפו — פעלו באלימות נגד מתנגדי המשטר. הרתיעו את הציבור והטילו עליו אימה.
  - הצתת הרייכסטג
  - יצירת אווירה של מצב חירום. אווירה זו שימשה אמתלה להוצאת צווים ותקנות שאפשרו למשטר להפעיל טרור נגד אזרחים ולבטל את חירויות היסוד של האזרח.
  - שימשה אמתלה לרדיפת הקומוניסטים (שהואשמו במעשה) ולהוצאת המפלגה הקומוניסטית אל מחוץ לחוק.
  - "ליל הסכינים הארוכות" — חיסול הביקורת הפנים מפלגתית; חיסול גורמים שאיימו על יציבות השלטון של היטלר.
  - אספות ענק, מפגני ראוה, מצעדים, גיוס התרבות והאומנות למטרות תעמולה נאצית — חיסול חופש הביטוי; הטלת צנזורה על תכנים שאינם תואמים את האידאולוגיה הנאצית; "חינוך מחדש".
  - חוקי נירנברג — ביטול השוויון בין כל האזרחים במדינה.
  - הקמת מחנות ריכוז.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 66, 92-94, 98-102, 104-107; לילך, עמ' 112, 123-127, 132-133; מט"ח, עמ' 116-118, 123-130, 133-136, 161; רכס, עמ' 113, 120-122, 125-128; שזר, עמ' 107-109.

2. המדיניות כלפי היהודים בגרמניה בשנים 1933-1939**א. צעדים שנקטו הנאצים כלפי היהודים בגרמניה בשנים 1933-1935 ומה רצו להשיג באמצעותם:**

- יום החרם (1933). מטרה: סימון רכוש יהודי ובידולו.
- חקיקת החוק להשבת הפקידות המקצועית על כנה.
- מטרה: דחיקת כל היהודים שהיו מעוסקים בשירות הציבורי ממקומות עבודתם, יישום האידאולוגיה הנאצית, איש משרות על ידי גרמנים תומכי המפלגה, והגברת האהדה לשלטון והתלות בו.
- איסור על כניסת יהודים למקומות ציבוריים.
- מטרה: בידול היהודים ואפלייתם; יישום האידאולוגיה הנאצית.
- חוקי נירנברג.
- מטרה: הענקת תוקף חוקי למדיניות נגד היהודים; יישום תורת הגזע.
- אריזציה.
- מטרה: העברת רכוש יהודי לידיים אריות.
- תעמולה אנטישמית.
- מטרה: להשיג את ההסכמה והתמיכה של העם הגרמני לרדיפת היהודים.
- מטרה כללית: לעודד את הגירתם של היהודים מגרמניה — "יודן ריין".
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 92-103; לילך, עמ' 136, 140-141, 144-146; מט"ח, עמ' 157-161; רכס, עמ' 133-137; שזר, עמ' 112-118.

ב. צעדים שבהם באה לידי ביטוי החמרה במדיניות של הנאצים כלפי היהודים בגרמניה בשנת 1938:

- תקנות, צווים והגבלות שהוטלו על היהודים: חוק השמות; ביטול המעמד המשפטי של הקהילות היהודיות; יהודים חויבו לשאת תעודת זהות; הטבעת האות J בדרכון ועוד. הסבר: הושלם תהליך הוצאת היהודים מן המעגל האזרחי הגרמני.
- השלמת תהליך האריזציה. הסבר: השתלטות בגלוי על רכוש יהודי; הוצאת היהודים מן המעגל הכלכלי.
- גירוש מהגרים יהודים לפולין (גירוש זבונשין). הסבר: כפיית הגירה על יהודים ממוצא פולני.
- ליל הבדולח. הסבר:
- אלימות פיזית ממוסדת ומאורגנת בכל רחבי גרמניה.
- בפעם הראשונה נשלחו למחנות ריכוז עשרות אלפי יהודים בגלל יהדותם.
- הסמכויות לטיפול ביהודים נלקחו מכל גופי השלטון ונמסרו לגוף מיוחד.
- הסבר: ריכוז של כל המדיניות האנטי יהודית בידי של האס"אס.
- הגבלות חריפות נוספות על זכויות הפרט של היהודים כגון איסור על החזקת רישיון נהיגה, איסור להיכנס למקומות ציבוריים. הסבר: דחיקה סופית של היהודים אל מחוץ לחברה הגרמנית.
- ביטול כל הארגונים והמוסדות היהודיים ופיזור "הנציגות הארצית של יהודי גרמניה".
- הסבר: ביטול כל ארגוני הסיוע העצמי של היהודים.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 108-109; לילך, עמ' 147-150; מט"ח, עמ' 163-167; רכס, עמ' 138-139; שזר, עמ' 120-123.

3. **"הסדר החדש", היהודים בפולין**

א. הצעדים שנקטו הנאצים לקידום "הסדר החדש" באירופה מפרוץ המלחמה עד יוני 1941, ובמה קידם כל צעד את "הסדר החדש":

- כיבוש אירופה ובעיקר שטחים שחיו בהם עמים שבתחתית המדרג הגזעי על פי האידאולוגיה הנאצית — כדי להבטיח "מרחב מחיה".
  - העברה של אוכלוסיות שונות בכפייה (לפי קריטריונים לאומיים גזעניים) כדי לאפשר יישוב של גרמנים במקומן וכדי להבטיח "מרחב מחיה" לגזע הארי.
  - העברת מזון, מוצרי תעשייה, כסף, רכוש, יצירות אומנות וחומרי גלם מהארצות הכבושות לגרמניה — ניצול האוצרות של שטחי הכיבוש.
  - הקמת מחנות עבודה והעסקת עובדי כפייה באזורים הכבושים — ניצול כלכלי ושעבוד לגזע הארי.
  - העברה המונית של עובדי כפייה מאזורי הכיבוש לגרמניה — כדי לפתור בעיות כלכלה ותעסוקה ולסייע בכך למאמץ המלחמה.
  - מבצע "המתת חסד" בגרמניה — כדי "לטהר" ו"להשביח" את הגזע הארי.
  - פגיעה בשכבות האינטליגנציה בעמים הסלביים: רצח חלק מהם ומאסרם של אחרים ושילוחם למחנות ריכוז, סגירת אוניברסיטאות וגימנסיות, פגיעה באמנות ובתרבות, הקצבות מזון לאוכלוסייה — נטרול הגזעים "הנחותים" שמיועדים לשרת את הגזע "הארי".
  - רצח צוענים.
- בספרי הלימוד: הי סקול, עמ' 173-175; לילך, עמ' 171, 181-183; מט"ח, עמ' 186; רכס, עמ' 185-188; שזר, עמ' 110, 157-161, 218-219.

ב. מטרות המדיניות של הנאצים כלפי היהודים בפולין לפני ביצוע "הפתרון הסופי":

- יישום האידאולוגיה הנאצית בתחום חוקי הגזע.
- הפרדת היהודים מן האוכלוסייה הלא-יהודית.
- ערעור בסיס הקיום של היהודים.
- הרתעת האוכלוסייה הפולנית.
- ניתוק היהודים ובידודם מן העולם החיצון.
- נישול היהודים מבתיהם וביזת רכושם.
- ניצול כוח העבודה של היהודים.
- ניתוק הקשרים בין הקהילות היהודיות.
- ריכוז היהודים כשלב ביניים לפתרון בעיית היהודים.
- פיקוח יעיל על היהודים.
- השמדה עקיפה באמצעות יצירת תנאי חיים קשים ביותר.
- יצירת שלטון של יהודים על יהודים — כדי לתווך בין השלטונות הגרמנים ובין היהודים; להקל את השליטה על היהודים; להטעות ולהסתיר את הכוונות האמיתיות של הנאצים באמצעות אשליה של שלטון עצמי.

צעדים שנקטו הנאצים כדי לממש את המטרות האלה:

- לפני הריכוז בגטאות: סימון, חרמה וחסול של מפעלים ובתי עסק יהודיים; איסור על החזקת סכומי כסף גדולים במזומן; הקפאת חשבונות בנק; הטלת קנסות, פיטורים של עובדי ציבור יהודים, סגירת מערכת החינוך היהודית, גזיזת זקנים בפומבי, חילול ספרי קודש ושרפת בתי כנסת, השפלת רבנים, איסור על שחיטה כשרה, חיוב יהודים לעבוד בשבת ובמועד, איסור על תפילה בציבור ולימוד תורה, שוד, חטיפות לעבודת כפייה, הלקאות, מעשי השפלה פומביים, גירוש.
  - הקמת היודנראטים.
  - הקמת הגטאות, ריכוז היהודים בגטאות, יצירת תנאי רעב, מחלות ומחסור.
- בספרי הלימוד: הי סקול, עמ' 183-192; לילך, עמ' 184, 191, 195-196; מט"ח, עמ' 189-195; רכס, עמ' 190-205; שזר, עמ' 163-179.

פרק שני

יש לענות על אחת מן השאלות 4-6.

4. מקור – דילמות של ראשי היודנראט

א. מהי הדילמה שבאה לידי ביטוי בקטע:

— האם לשתף פעולה עם ארגוני המחתרת בגטו ולתת להם להתחמש ולרכוש אקדחים או לא לשתף איתם פעולה ואף להסגירם.

מהי עמדתו של ראש היודנראט בדילמה זו:

אין לשתף פעולה עם ארגוני המחתרת, וצריך לדווח על מי שרוכש נשק.

שיקולים שהוא הציג בקטע לחיזוק עמדתו:

- הגטו נחוץ לגרמנים משום שהוא יצרני. תמיכה בחברי המחתרת עלולה לסכן את המשך קיומו. בקטע: גנס מצוטט מדבריו של ראש האסדה "הגטו נחוץ מאוד מבחינה כלכלית... אם תועמד שאלת הביטחון – אמחק אתכם".
- המרד נועד לכישלון ויביא לחיסול מיידי של הגטו. בקטע: גנס מביא את דבריו של ראש האסדה: "ואפילו... אם יהיו לכם 30, 40 או 50 אקדחים – גם אז לא תוכלו להיושע אלא רק תחישו את אסונכם".
- אם ימצאו עוד אקדחים בגטו הדבר עלול להביא לענישה קולקטיבית של תושבי הגטו. בקטע: "שאם הדבר יישנה, יענישו אותנו בחומרה"; "ייתכן שייקחו את כולם...".
- דיווח על הימצאות נשק אינו הלשנה אלא דווקא פעולה להצלת תושבי הגטו. בקטע: "אין זאת מלשינות... ואנשים יסבלו".

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 247-248; לילך, עמ' 259, 271; מט"ח, עמ' 249; רכס, עמ' 292; שזר, עמ' 277.

ב. דילמות נוספות של ראשי היודנראט בזמן ביצוע "הפתרון הסופי":

- האם לשתף או לא לשתף את הציבור בגטו בחששותיהם או בידיעותיהם בנוגע להשמדה.
- האם להמשיך לקיים גטו יצרני (הקמת מפעלים והפעלתם), כדי שנחיצותו הכלכלית תסייע בעתיד לדחיית חיסולו עד הניצחון של בעלות הברית או להימנע מכך, כדי לא לסייע לגרמניה במאמץ המלחמתי ולא לשחוק את כוחם הפיזי של היהודים שעובדים בהם?
- דילמת השילוחים: האם להמשיך ולמלא את הוראות הנאצים (לשתף פעולה), ולקוות שיהיה אפשר לנהל מדיניות שתציל חלק מתושבי הגטו או לסרב ולא לציית לפקודות הגרמנים, ולשלם על כך בחייהם.

דרכים שבהן ההתמודדו עם דילמות אלה:

להזהיר מאקציות מתקרבות; לנסות לדחות את האקציות; לשחד את הגרמנים ולשכנע אותם שהיהודים מביאים תועלת; לוותר על התפקיד בשל אי-השלמה עם מדיניות הנאצים; להתאבד; לקיים קשרים עם המחתרת ולהבריח בעזרתה יהודים אל מחוץ לגטו; לסרב לשתף פעולה עם המחתרת כדי למנוע ענישה קולקטיבית של תושבי הגטו; לדרוש מחברי מחתרת להסגיר את עצמם; למלא אחר הוראות הגרמנים.

הערה: יש לקבל גם תשובות כלליות וגם דוגמאות ספציפיות.

בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 247-250; לילך, עמ' 259-268; מט"ח, עמ' 233-234; רכס, עמ' 278-280, 292; שזר, עמ' 252-254, 271.

5. **"הפתרון הסופי" ויחס האוכלוסייה המקומית אל היהודים**

א. מה היה השינוי במדיניות של הנאצים כלפי היהודים עם פלישת גרמניה לברית המועצות:

התחיל הרצח ההמוני של היהודים (רצח של קהילות שלמות, סמוך למקום מגוריהם).

גורמים לשינוי זה:

- עם כיבוש ברית המועצות נפלו יהודים רבים בידי הנאצים, והמספר הגדול של היהודים האיץ בנאצים למצוא "פתרון" אחר לבעיית היהודים, במקום הפתרונות הקודמים.
- הריחוק הגאוגרפי של "המזרח" מן המולדת ויחס הבוז כלפי העמים הסלביים "הנחותים" הביאו להתרת הרסן, להסרת העכבות המוסריות, ויצרו תחושה שאין צורך להתחשב בדעת הקהל.
- היטלר ראה במלחמה נגד ברית המועצות מלחמה אידאולוגית נגד הבולשביזם, ובחיסול הבולשביזם תנאי לבניית הסדר החדש באירופה. היהודים נחשבו יוצרי הבולשביזם ומנווטיו, לכן יש לחסל את היהודים.
- במסגרת ההכנות לכיבוש ברית המועצות הוקם מערך מיוחד ל"טיהור" השטחים שנכבשו (הוקמו ארבע יחידות של איינזצגרופן שהיו כפופות ישירות לאס-אס והתלוו ליחידות הצבא), ואפשר היה להוציא לפועל את היוזמה לרצוח את היהודים.

בספרי הלימוד: **היי סקול**, עמ' 224-225; **לילך**, עמ' 224-226; **מט"ח**, עמ' 211, 214-217; **רכס**, עמ' 263-265; **שזר**, עמ' 212-214, 221-222, 232.

ב. המניעים של תושבים בארצות הכבושות ששיתפו פעולה עם הנאצים:

- אנטישמיות / הזדהות עם מדיניות הנאצים.
- עמים שסבלו מן הכיבוש הקומוניסטי זיהו את היהודים עם הקומוניסטים.
- שיקולי רווח וטובות הנאה (רצון לקבל רכוש יהודי שהופקע, הטבות על הלשונות).
- נקמה אישית ביהודים ובמצילים שהסתירו אותם.

דרכי הפעולה שלהם:

- הלשנה על יהודים, הלשנה על אזרחים שסייעו ליהודים, הסגרת יהודים, השתלטות על רכוש יהודי, סיוע בשילוח למחנות ההשמדה, השתתפות פעילה ברציחות, עבודה במחנות והשתתפות בתהליך הרצח.

המניעים של "חסידי אומות העולם":

- מניעים אישיים-מצפוניים: היכרות מוקדמת עם הניצול או חוב מוסרי שחבו לו.
- מניעים הומניים ומוסריים: אמונה בערך חיי אדם; תחושה של חובה אנושית בסיסית.
- התנגדות למשטר הנאצי: היו עדים לאכזריות של גרמנים כלפי יהודים ולא יכלו להתעלם מן המציאות.
- מניעים דתיים: אמונה דתית המדגישה ערכים של סיוע לנרדף.

דפוסי העזרה וההצלה שנקטו:

- הסתרת אנשים ויצירת מקום מחבוא עבורם, הזנה, ביגוד.
  - אספקת אשרות כניסה למדינות ניטרליות או למדינות שמחוץ לתחום השליטה של גרמניה.
  - אספקת תעודות מזויפות שאפשרו ליהודים להזדהות בזהות אחרת.
  - הברחת אנשים אל מעבר לגבול.
  - אימוץ ילדים במשפחות לא יהודיות.
  - הסתרת ילדים בבתי ילדים ובמנזרים.
- בספרי הלימוד: **היי סקול**, עמ' 298-301; **לילך**, עמ' 291-292, 310; **מט"ח**, עמ' 260-262, 270-271; **רכס**, עמ' 305-307, 317-318; **שזר**, עמ' 210-211, 346-348.

6. **לוחמים יהודים**א. **הקשיים של המורדים בגטאות:**

- מחסור בנשק וקושי להשיג נשק.
- קושי להתארגן ולהתאמן באזור עירוני צפוף וסגור.
- היעדר תמיכה של עורף ציבורי מחוץ לגטאות, לא של האוכלוסייה ולא של המחתרת הפולנית.
- היעדר ניסיון צבאי.
- היעדר תמיכה של המנהיגות היהודית והציבור הרחב.
- הלשנות והסגרות.
- קושי בקביעת העיתוי המתאים למרד.

מטרות המרד:

- נקמה בגרמנים.
- השבת כבוד העם היהודי ("מוות בכבוד").
- ביטוי לרעיונות האידאולוגיים של חברי תנועת הנוער הציונית, שהאמינו שהמרד יהיה מופת ודוגמה לחברי התנועה בארץ-ישראל.
- למען "שלוש שורות בהיסטוריה".
- הגנה עצמית.

כיצד המטרות האלה באו לידי ביטוי במרד גטו ורשה:

- **נקמה** — הלחימה של אנשי המחתרת הייתה לשם נקמה; המרד הסב נזק כבד לגרמנים: עשרות גרמנים נהרגו ומאות נפצעו, הנאצים נאלצו להזרים לגטו לוחמים מנוסים מהחזית האזרחית, הכח הגרמני נסוג, הלוחמים היהודים נטלו נשק ותחמושת מהנאצים ואף השמידו משוריין; עוצמת המרד ומשכו עוררו מבוכה אצל הגרמנים ויצרו נזק תדמיתי ליוקרה הגרמנית.
  - **השבת כבוד העם היהודי / מוות בכבוד** — המרד הפך לסמל של התנגדות וגבורה וזכה להערכה עצומה מחוץ לגטו; המחתרת הפולנית הביעה ברדיו הערכה כלפי הלוחמים; מרבית המורדים וכן תושבי הגטו שהסתתרו בבונקרים נהרגו במהלך המרד, תוך כדי לחימה קשה; מול אלפי חיילים גרמנים מאומנים ומצויידים בטנקים ובנשק אישי עמדו כ-750 לוחמי מחתרת מצויידים בנשק מועט; הנפת דגל התנועה הציונית ודגל הלאום הפולני מעל הגטו הייתה בעלת חשיבות פוליטית ומוסרית.
  - **המרד השאיר חותם היסטורי** — היה המרד העירוני הראשון באירופה הכבושה; ארך כמעט חודש ימים והגיע למימדים של התקוממות עממית; המרד זכה לפרסום בעיתונות העולמית; המרד העניק השראה למרידות בגטאות אחרים ולמרד של המחתרת הפולנית בוורשה.
- בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 259, 263-266; לילך, עמ' 269, 275-280; מט"ח, עמ' 246-247, 250-252; רכס, עמ' 284-296; שזר, עמ' 278-282.

ב. סיבות להצטרפות של לוחמים יהודים לצבאות בעלות הברית במלחמת העולם השנייה:

- פטריוטיות, הזדהות עם המדינה שחיו בה.
- בארצות מסוימות חלה חובת גיוס על כל האזרחים.
- רצון לחזק את הגאווה של היהודים במדינות אלה.
- רצון להילחם באויב של העם היהודי — הנאצים; רצון לנקום בנאצים על מה שעוללו לאחיהם היהודים.
- יצירת קשר עם היהודים בארצות הכבושות, הצלתם ו/או סיוע ליהודים בארגון התקוממות נגד הנאצים.
- אצל היהודים שהצטרפו לבריגדה — רכישת ידע / אמצעים להקמת גרעין לצבא עברי.
- (הערה למעריך: יש לקבל את הרצון להיאבק בנאצים/פשיזם כתשובה נכונה גם ללא קישור לפגיעה ביהודים).

מדוע לוחמים יהודים היו בסכנה גדולה יותר מלוחמים אחרים בצבאות בעלות הברית:

אם לוחם יהודי ייפול בשבי ויתגלה שהוא יהודי, הוא עלול להיות מוצא להורג בגלל יהדותו. בספרי הלימוד: היי סקול, עמ' 274-278; לילך, עמ' 287-288; מט"ח עמ' 258-259; רכס, עמ' 301-302; שזר, עמ' 286.